

<https://doi.org/10.36719/2706-6185/40/64-67>

Cavanşir Əmirov
Bakı Biznes Universiteti
magistrant
emirov.cavansir00@gmail.com

“Norm” ASC-də vergi əməliyyatlarının uçotu və auditinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Xülasə

Audit – əmtəə istehsalı və satışı, xidmət göstərilməsi və iş görülməsi ilə məşğul olan təsərrüfat subyektlərində mühasibat uçotunun dəqiq və dürüst aparılmasının, mühasibat və maliyyə hesabatlarının müstəqil yoxlanılmasıdır. Audit aktivlərin, öhdəliklərin, xüsusi vəsaitlərin və maliyyə nəticələrinin düzgün, bütöv və dəqiq əks etdirilməsini müəyyənləşdirmək məqsədilə qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun surətdə iqtisadi subyektlərin tərtib etdikləri illik maliyyə hesabatlarının müstəqil yoxlanmasını nəzərdə tutur. Auditin əsasını dövlətin, müəssisənin müdiriyyətinin və onun sahiblərinin (əmanətçilərin, səhmdarların) qarşılıqlı marağı təşkil edir. Bir sıra ölkələrdə audit dedikdə, müəssisələrin yoxlanılması və onun maliyyə hesabatı haqqında fikir söylənilməsi başa düşülür. Britaniya Audit Praktikasi Komitəsinin 1989-cu ildə verdiyi tərifi görə, Böyük Britaniyada audit “qüvvədə olan qanunvericiliklə müəyyənləşdirilmiş bütün qaydalara riayət olunmaqla, müəssisənin mühasibat hesabatı barədə peşəkar fikir ifadə etmək məqsədilə həmin hesabatın xüsusi təyin edilmiş auditor tərəfindən müstəqil öyrənilməsi deməkdir”. Qanuna əsasən, ABŞ-də səhmləri qiymətli kağızlar birjasında qiymətləndirilməyə buraxılan bütün səhmdar cəmiyyətlərinin maliyyə fəaliyyəti auditdən keçməlidir. Qərbdə (ABŞ) auditə verilən ən məqbul təriflərdən biri aşağıdakı kimidir: Audit (auditing) elə bir prosesdir ki, onun vasitəsilə səlahiyyətli sərbəst işçi kəmiyyətə qiymətləndirilə bilən və spesifik təsərrüfat sisteminə aid olan informasiyanın müəyyən edilmiş meyarlara uyğunluq dərəcəsini müəyyənləşdirmək və bunu öz rəyində ifadə etmək üçün həmin informasiya haqqında sübutlar toplayır və onları qiymətləndirir. Amerika Mühasibat İş Assosiasiyasının auditin əsas prinsipləri üzrə komitəsi auditə aşağıdakı tərifini vermişdir. Müxtəlif şirkətlərin tez-tez müflisləşməsi, müdiriyyət tərəfindən aldadılma halları maliyyə qoyuluşları riskini xeyli artırır.

Açar sözlər: vergi uçotu, audit, “Norm” ASC, təkmilləşdirmə, maliyyə hesabatları

Javanshir Amirov
Baku Business University
Master student
emirov.cavansir00@gmail.com

Directions for Improving Accounting and Auditing of Tax Transactions in “Norm” OJSC

Abstract

Improving the accounting and auditing of tax transactions helps to increase the financial control and efficiency of companies. Improving technical infrastructure and hiring quality personnel helps companies achieve transparency and accuracy in financial reporting processes. Therefore, financial and managerial expertise play an important role in ensuring the long-term success of companies. Through these measures, companies can manage their financial positions more effectively, increase their speed and better protect their activities from financial risks. This is finally an important necessity to meet the long-term development and speed of the companies. Improving the accounting and auditing of tax transactions in “Norm” OJSC increases the financial transparency of the enterprise and ensures compliance with legislative requirements. Application of modern

technologies, continuous training of staff, strengthening of internal control systems and the role of independent audit increase the effectiveness of these processes. These measures not only ensure the accuracy of financial data, but also increase the efficiency of operations and allow timely detection of potential risks. The application of modern ERP systems and cloud technologies ensures the automation of tax operations and real-time monitoring of data. These technologies enable the secure storage of data and the facilitation of data exchange between departments located in different geographical locations. As a result, accounting processes are carried out faster and more accurately. Continuous training and professional development of the staff helps to update their knowledge and skills and work according to international standards. Continuous training programs and certification programs ensure the professional development of employees and increase their competitiveness at the global level. This ensures that tax operations are performed correctly and in accordance with legislative requirements. Strengthening of internal control systems requires the application of systematic control mechanisms and the use of digital control tools at every stage of tax operations. These measures increase the accuracy and transparency of operations, and ensure timely detection of potential errors and problems.

Keywords: *tax accounting, audit, "Norm" OJSC, improvement, financial statements*

Giriş

"Norm" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti 31 dekabr 2022-ci il tarixinə maliyyə vəziyyətini, eləcə də həmin tarixə bitən il üzrə əməliyyat nəticələrini, pul vəsaitlərinin hərəkətini və kapitalda dəyişiklikləri Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına ("MHBS"-lar) müvafiq olaraq düzgün əks etdirən maliyyə hesabatlarının hazırlanmasına görə məsuliyyət daşıyır.

Tədqiqat

Maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında rəhbərlik aşağıdakılara cavabdehdir (Əliyeva, 2021):

1. Mühəsibat uçotu siyasətlərinin müvafiq şəkildə seçilməsinə və tətbiqinə;
2. Məlumatların, o cümlədən mühəsibat uçotu qaydalarının müvafiq, etibarlı, müqayisəli və anlaşıla bilən tərzdə təqdimatına;

3. İstifadəçilərə xüsusi əməliyyatların, digər hadisə və şəraitlərin şirkətin maliyyə fəaliyyəti və maliyyə nəticələrinə təsirini anlamağa kömək göstərmək üçün MHBS-nin xüsusi tələblərinin yerinə yetirilməsi yetərli olmadıqda əlavə açıqlamaların verilməsinə;

4. Şirkətin fəsiləsizlik prinsipinə əsasən fəaliyyətini davam etdirə bilməsi imkanlarının qiymətləndirilməsinə.

Rəhbərlik həmçinin aşağıdakılara cavabdehdir (Abbasov, 2015):

1. Şirkətdə sağlam və effektiv daxili nəzarət sisteminin planlaşdırılması, tətbiqi və saxlanılmasına;

2. Şirkətin əməliyyatlarının açıqlanması və izah edilməsi, habelə maliyyə vəziyyətinin istənilən vaxt dəqiqliklə açıqlanması üçün yetərli olan və Şirkətin maliyyə hesabatlarının MHBS-yə uyğun gəldiyini təmin edə biləcək müvafiq mühəsibat uçotu qeydlərinin aparılmasına; Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi və mühəsibat uçotu standartlarına müvafiq olaraq yerli uçot qeydlərinin aparılmasına; Şirkətin aktivlərinin mühafizə olunması üçün mümkün tədbirlərin görülməsinə və saxtakarlıq və digər pozuntuların müəyyən edilməsi və qarşısının alınmasına. Şirkətin 31 dekabr 2022-ci il tarixinə bitən il üzrə maliyyə hesabatlarının buraxılması rəhbərlik tərəfindən 19 iyun 2023-cü il tarixində təsdiqlənmişdir (Quliyev, 2019).

"Norm" Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin (bundan sonra "Şirkət") 31 dekabr 2022-ci il tarixinə maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatdan və həmin tarixdə bitən il üzrə Şirkətin mənfəət və ya zərər və sairə məcmusu gəlir, kapitalda dəyişikliklər və pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesablardan, habelə mühüm mühəsibat uçotu siyasətlərinin icmalı daxil olmaqla maliyyə hesabatlarına qeydlərdən ibarət olan maliyyə hesabatlarının auditini aparılır və əlavə edilən maliyyə hesabatları Şirkətin 31 dekabr 2022-ci il tarixinə maliyyə vəziyyətini və həmin tarixdə başa çatan il üzrə maliyyə nəticələri və pul vəsaitlərinin hərəkətini Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına ("MHBS") uyğun olaraq bütün əhəmiyyətli hallarda düzgün əks etdirir. Auditə Beynəlxalq Audit Standartlarına uyğun olaraq həyata keçirdik (Vergi Auditə və Onun Tətbiqi Problemləri, 2020).

Həmin standartlar üzrə irəlidə hesabatımızın Maliyyə Hesabatlarının Auditi üzrə Auditorun Məsuliyyəti bölməsində daha ətraflı təsvir olunub. Mühasiblər üçün Beynəlxalq Etika Standartları Şurasının Peşəkar Mühasiblər üçün Etika Məcəlləsinə ("MBESS Məcəlləsi") uyğun olaraq Şirkətdən asılı olmadan müstəqil şəkildə fəaliyyət göstəririk və etika ilə bağlı digər öhdəliklərimizi MBESS Məcəlləsinə uyğun olaraq yerinə yetirmişik. Hesab edirik ki, əldə etdiyimiz audit sübutu auditor rəyinin bildirilməsi üçün yetərli və uyğun əsas təmin edir (Vergi əməliyyatlarının uçotu və auditində yeniliklər, 2022).

Maliyyə hesabatları üzrə rəhbərliyin və idarəetmə səlahiyyətləri olan şəxslərin məsuliyyəti rəhbərlik maliyyə hesabatlarının MHBS-a uyğun olaraq hazırlanması və düzgün təqdim edilməsi, həmçinin firıldaçılıq və ya səhv nəticəsində yaranmasından asılı olmayaraq, mühüm təhriflərin olmadığı maliyyə hesabatlarının hazırlanmasını təmin etmək üçün rəhbərliyin zəruri saydığı daxili nəzarət üzrə məsuliyyət daşıyır. Maliyyə hesabatlarını hazırlayarkən rəhbərliyin Şirkəti ləğv etmək və ya əməliyyatlarını dayandırmaq niyyətində olduğu və ya bunu etməkdən başqa heç bir real alternativini olmadığı hallar istisna olmaqla, rəhbərlik Şirkətin fəaliyyətini fasiləsizlik prinsipi ilə davam etdirməsi qabiliyyətinin qiymətləndirilməsinə, müvafiq hallarda fasiləsizliklə bağlı məsələlərin açıqlanmasına və mühasibat uçotunun fasiləsizlik prinsipindən istifadə edilməsinə görə məsuliyyət daşıyır. İdarəetmə səlahiyyəti olan şəxslər Şirkətin maliyyə hesabatlılığı prosesinə nəzarətin təmin edilməsi üçün məsuliyyət daşıyırlar (Kazımov, 2018).

Günümüzdə, iş dünyasında maliyyə idarəçiliyinin dəqiqliyi və şəffaf idarəetmə, şirkətlərin uzunmüddətli uğurunu təmin edən əsas amillərdən biridir. Vergi əməliyyatlarının və auditin effektiv idarə olunması, şirkətlərin maliyyəvi nəzarətini gücləndirir və maliyyə sağlamlığını dəqiqliklə qiymətləndirməyə kömək edir. Vergi əməliyyatlarının uçotu və auditinin təkmilləşdirilməsi üçün əsas addımlar atılmalıdır. İlk növbədə, maliyyə proseslərinin dəqiqliyini təmin etmək üçün texniki infrastrukturun gücləndirilməsi vacibdir. İdarəçilik informasiya sistemləri (MIS) və maliyyə hesabatçılığı platformalarının məlumat emalını təkmilləşdirmək, maliyyə məlumatlarının dəqiqliyini və inteqrasiyasını artırır. Bu da vergi əməliyyatlarının təhlükəsiz və dəqiq bir şəkildə idarə olunmasına kömək edir. İdarə etmə hesabatı avtomatlaşdırması: Texniki avtomatlaşdırma vasitələri ilə əməliyyatları avtomatik olaraq uçot etmək, səhvlərin minimalizasiyasını və daxili nəzarətin effektivliyini artırır (Vəliyev, 2016).

Rəqəmsal təhlükəsizlik tədbirləri: İnformasiya təhlükəsizliyinin qorunması üçün rəqəmsal tədbirlər, məsələn, məlumat emalında şifrələmə və istifadəçi identifikasiyası kimi tədbirlər, məxfiliyin qorunmasına kömək edir. Müvafiq maliyyə təcrübəsi və məlumat emalı sahəsində keyfiyyətli kadrların işə qəbulu və təlimi də mühüm rol oynayır. Yüksək keyfiyyətli auditorlərin və maliyyə mütəxəssislərinin təlim edilməsi, maliyyə hesabatçılığı prinsiplərinin və yerli və beynəlxalq vergi qanunvericiliyinin başa düşülməsinə yardım edir. Bu, şirkətin vergi əməliyyatlarının mükəmməl nəzarəti və auditinin təmin edilməsinə kömək edir. Şirkətlərin şəffaf idarəçilik prinsiplərinə və beynəlxalq standartlara uyğunluğunu təmin etmək də əhəmiyyətli bir məsələdir. Şəffaf maliyyə idarəçiliyi, məsuliyyət daşıma və şirkətin maliyyə vəziyyətinin açıq bir şəkildə qiymətləndirilməsinə kömək edir. Audit proseslərinin transparensiyanın artırılması, auditorların məlumat emalında tam nəzarət və dəqiqlik qənaət etməsinə imkan verir (Sadıqov, Rzayev, 2014).

Nəticə

Vergi əməliyyatlarının uçotu və auditinin təkmilləşdirilməsi, şirkətlərin maliyyəvi nəzarətini və effektivliyini artırmağa kömək edir. Texniki infrastrukturun təkmilləşdirilməsi və keyfiyyətli kadrların işə qəbulu, şirkətlərin maliyyə hesabatçılığı proseslərində şəffaf və dəqiqliyə nail olmasına yardım edir. Buna görə də maliyyə və idarəçilik təcrübəsi, şirkətlərin uzunmüddətli uğurunu təmin etməkdə mühüm rol oynayır. Şirkətlər bu tədbirlər vasitəsilə maliyyə mövqelərini daha effektiv idarə etməklə, sürətlərini artırmağa və fəaliyyətlərini maliyyəvi risklərdən daha yaxşı qorumağa imkan verir. Bu isə, nəhayət, şirkətlərin uzunmüddətli inkişafına və sürətlərə cavab vermək üçün mühüm bir zərurət təşkil edir. "Norm" ASC-də vergi əməliyyatlarının uçotu və auditinin təkmilləşdirilməsi, müəssisənin maliyyə şəffaflığını artırır və qanunvericilik tələblərinə uyğunluğu təmin edir. Müasir texnologiyaların tətbiqi, işçi heyətinin davamlı təlimi, daxili nəzarət sistem-

lərinin gücləndirilməsi və müstəqil auditin rolu bu proseslərin effektivliyini artırır. Bu tədbirlər yalnız maliyyə məlumatlarının dəqiqliyini təmin etmir, həm də əməliyyatların səmərəliliyini artırır və potensial risklərin vaxtında aşkarlanmasına imkan verir. Müasir ERP sistemlərinin və bulud texnologiyalarının tətbiqi, vergi əməliyyatlarının avtomatlaşdırılmasını və məlumatların real vaxtda izlənməsini təmin edir. Bu texnologiyalar, məlumatların etibarlı saxlanması və müxtəlif coğrafi yerlərdə yerləşən şöbələr arasında məlumat mübadiləsinin asanlaşdırılmasına imkan verir. Nəticədə, uçot prosesləri daha sürətli və dəqiq həyata keçirilir. İşçi heyətinin davamlı təlimi və peşəkar inkişafı, onların bilik və bacarıqlarının yenilənməsinə və beynəlxalq standartlara uyğun çalışmasına kömək edir. Davamlı təlim proqramları və sertifikat proqramları, işçilərin peşəkar inkişafını təmin edir və onların qlobal səviyyədə rəqabət qabiliyyətini artırır. Bu da, vergi əməliyyatlarının düzgün və qanunvericilik tələblərinə uyğun şəkildə yerinə yetirilməsini təmin edir. Daxili nəzarət sistemlərinin gücləndirilməsi, vergi əməliyyatlarının hər mərhələsində sistemə nəzarət mexanizmlərinin tətbiqini və rəqəmsal nəzarət alətlərinin istifadəsini tələb edir. Bu tədbirlər, əməliyyatların dəqiqliyini və şəffaflığını artırır, potensial səhvlərin və problemlərin vaxtında aşkarlanmasını təmin edir. Daxili nəzarət sistemləri, həmçinin əməliyyatların effektivliyini artırır və işçilərin iş yükünü azaldır. Vergi auditinin təkmilləşdirilməsi, beynəlxalq audit standartlarına (IAS, IFRS) uyğun olaraq həyata keçirilməli və auditorların tam müstəqilliyi təmin olunmalıdır. Beynəlxalq standartlara uyğun audit, müəssisənin maliyyə vəziyyətinin obyektiv və etibarlı şəkildə qiymətləndirilməsini təmin edir və müəssisənin qlobal səviyyədə rəqabət qabiliyyətini artırır. Auditorların müstəqilliyi və tərəfsizliyi, auditin etibarlılığını və obyektivliyini təmin edir. Risklərin idarə edilməsi, vergi risklərinin dəqiq analizi və qiymətləndirilməsi üçün xüsusi modellərin və metodologiyaların istifadəsini tələb edir. Risklərin dəqiq analizi və proaktiv nəzarət tədbirləri, potensial problemlərin əvvəlcədən aşkarlanmasına və aradan qaldırılmasına imkan verir. Bu tədbirlər, müəssisənin maliyyə vəziyyətini və fəaliyyətini daha etibarlı edir. Audit raporlarının ətraflı və şəffaf şəkildə hazırlanması, müəssisənin maliyyə vəziyyəti barədə maraqlı tərəflərə mühüm məlumatlar təqdim edir. Müntəzəm audit planlarının hazırlanması və yoxlamaların ardıcılığının təmin edilməsi, müəssisənin maliyyə vəziyyətinin davamlı olaraq nəzarətdə saxlanılmasını təmin edir və potensial problemlərin vaxtında aşkarlanmasına kömək edir.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, Q. Ə. (2015). *Mühasibat uçotu*.
2. Əliyeva, L. (2021). Azərbaycanın vergi sistemi: müasir tələblər və təkmilləşdirmə istiqamətləri. *Vergilər və iqtisadiyyat*.
3. Kazımov, Q. (2018). *Vergi uçotu və audit*.
4. Quliyev, A. (2019). Vergi uçotunda rəqəmsallaşma və texnoloji yeniliklər. *Mühasibat və vergi uçotu*.
5. Sadiqov, T. Ə., Rzayev, İ. M. (2014). *Vergi uçotu və audit*.
6. Vergi əməliyyatlarının uçotu və auditində yeniliklər. (2022). *Azərbaycan Vergi Jurnalı*.
7. Vəliyev, İ. (2016). *Mühasibat uçotunun əsasları*.
8. Vergi auditini və onun tətbiqi problemləri. (2020). *İqtisadi Araşdırmalar Mərkəzi Məcmuəsi*.

Daxil oldu: 20.08.2024

Baxışa göndərildi: 29.09.2024

Təsdiq edildi: 05.10.2024

Çap olundu: 30.10.2024